

KİTAP TAHLİLLERİ

(BOOK REVIEW)

Ömer Engin LÜTEM

E. Büyükelçi

AVİM, Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı

oelutem@avim.org.tr

BÜYÜK MEDENİYET SAVAŞI –ORTADOĞU’NUN FETHİ

Yazar: Robert Fisk, İthaki, İstanbul, 2011, 933 sayfa

“R”obert Fisk çok ünlü bir İngiliz muhabiridir; kendi deyimiyle “reporter”dir. Önemli siyasi olayları ve özellikle savaşları yerinde izler ve bunları çarpıcı ifadelerle okuyucularına aktarır. Ona göre yazdıklarının iyi olması için “korkutucu mesajlar” vermesi gerekmektedir¹ ve yine kendi sözlerine göre yazdıkları acı, adaletsizlik ve korku hikâyeleriyle doludur, ayrıca soykırım konularından da bahsedilmektedir.² Bu bir tür facialar tellallığı, güçlü bir kalemle birleşince, Fisk en fazla beğenilen gazeteciler arasına girmiş, çok okunmuş, çok satmış ve birçok ödül de almıştır.

Bu nedenle Fisk daima kan dökülen olaylar peşinde koşmuştur. 1970’lerin başından bu güne Kuzey İrlanda’daki mezhep çatışmalarını, Portekiz devrimini, Lübnan iç savaşını, Afganistan’ın Sovyetler tarafından işgalini, İran-İrak savaşını, Bosna olaylarını, ABD’nin Saddam Hüseyin’e karşı Irak’a iki kez yaptığı silahlı müdahaleyi ve özellikle İsrail –Arap (Filistin) anlaşmazlık ve çatışmalarını yakından izlemiş ve yazmıştır. Bu arada sahip olduğu büyük şöhret ona Osama bin Ladin gibi, kimsenin yakından göremediği kişilerle mülakat yapmak olanağını da sağlamıştır.

Artık bir muhabir için yaşlı olmasına rağmen (1946 doğumludur) çalışmaya ve yazı yazmaya devam etmekte, saldırgan ifadelerle ve herkesi eleştiren davranışlarıyla televizyonlar tarafından çok aranan bir kişi haline gelmiş bulunmaktadır. Saldırganlığına örnek olarak kısa süre önce, 17 Kasım 2011 tarihinde, Türkiye NTV’de, Bugün/Yarın programında İngiltere’nin eski Başbakanı Tony Blair’den en iğrenç siyaset adamlarından biri olarak bahsetmesi ve kendisiyle hiç karşılaşmadığını ve hiç de karşılaşmak istemediğini söylemesi gösterilebilir. Bu arada şunu da belirtmemiz gerekir ki Fisk kendisi gibi düşünmeyen Devlet adamlarına

1 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu’nun Fethi*, s.19

2 a.g.e. s. 21

karşı ağır bir dile saldırmayı adet haline getirmiştir. Mesela, Türkiye'nin itirazlarını dikkate alarak ABD Temsilciler Meclisinde Ermeni soykırım iddialarına ilişkin bir karar kabul edilmesini önlemeye çalışan Başkan George W. Bush'tan "aslanken kuzuya hatta fareye dönüştüğünü" söylemiştir.³ O dönemin ABD Savunma Bakanı Robert Gates'i ödlek veya tabansız olarak nitelendirmiş, Fransız Cumhurbaşkanı Chirac' a haysiyetsiz" demiştir.⁴ Türk generallerine ve zamanın Genel Kurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'a "fosilleşmiş" sıfatını uygun görmüştür.⁵ Ayrıca, Ermeni sorunu konusunda kendi istediği gibi yazmadıkları için New York Times gazetesini namertlik,⁶ Wall Street Journal'i de soykırım inkârcılığıyla⁷ suçlamıştır. İngiltere ve ABD'de gazetecilere karşı gösterilen hoşgörü ve ayrıca Fisk'in çok tanınmış bir gazeteci olması bu ağır ifadelerine karşı ilgililerin tepki göstermemesine veya yargıya başvuramalarına yol açmış ancak bu da Fisk'in adeta hakaret sayılabilecek bu tür nitelendirmelere devam etmesine neden olmuştur.

Fisk, esas olarak günümüz savaş ve silahlı çarpışmalarını konu almakta ancak bu tür olayları aydınlatabildiği ölçüde tarihe ilgi duymaktadır. Bunun tek istisnası Ermeni Sorunu ve Ermeni soykırım iddialarıdır. Ermeni sorunu 1920'de Türkiye-Ermenistan sınırının Kars Antlaşmasıyla saptanmasıyla hukuken sona ermiştir. 1915 Ermeni tehcirinin yarattığı olumsuz anı ve duygular halen özellikle Diaspora Ermenilerinde devam etse de ve Türkiye aleyhindeki propaganda sürdürülse de günümüzde, uluslararası alanda, bir Ermeni sorunu mevcut değildir. Her ne kadar yirmi yıl önce Karabağ'da ve civarındaki savaşlarda, Fisk'in çok ilgi duyduğu kanlı olaylar sonucunda çok sayıda sivil yaşamını yitirmiş ve bu bölgede yaşayan bir milyon kadar Azeri canlarını kurtarmak için Azerbaycan'a sığınmışsa da bu olay, Ermenistan'ın aleyhinde olduğu için, Robert Fisk'i hemen hiç ilgilendirmemiştir.

Fisk Ermeni soruna konusunda 1915'e takılı kalmıştır. Ne var ki güncel olayları kaleme alan Fisk için bir asır önceki bir olay hakkında yazmak güçtür. Adı geçen bu güçlüğü, Ermeni Sorunuyla hiç ilgisi olmayan bir olayı anlatırken, örnek vermek gibi bir bahane ile bir kaç satır, bazen bir paragraf soykırım iddialarına yer vermekle aşmaya çalışmıştır. Bazen de bu zahmete bile girmeden, " bu arada aklıma geldi" gibi bir bağlaç ile soykırım iddialarını ortaya atmıştır. Bu davranışı yukarıda değindiğimiz NTV'nin programında da görülmüştür. Kürt sorunu hakkındaki bir soruyu yanıtladıktan sonra, bu konu ile bir bağ kurmak zahmetine bile girmeden, Ermeni soykırımı hakkında konuşmak istediğini, kendisine göre Ermeni soykırımının bir tarihi gerçek

3 "Başkan Bush Şantaja Boyun Eğdi" *Birgün*, 16.11. 2007.

4 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu'nun Fethi*, s.312

5 "Holocaust Denial in the White House" *The Independent*, 10.11.2007.

6 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu'nun Fethi*, s.309

7 a.g.e., s. 310

olduğunu, bu nedenle Türkiye'nin de bu tarihi bir gerçeği kabul etmesi gerektiğini söylemiştir. Kürt meselesini Arap Baharı kontekstinde nasıl gördüğünü soran bir diğer soruya da, Kürt konusunda biraz konuştuktan sonra, hiç ilgisi olmamasına rağmen, Hrant Dink'in duruşmalarına bakılacak olursa büyük bir skandal görüldüğünü, kişilerin "Hepimiz Hrant Dinkiz" ve "adalet istiyoruz" dediklerini, ama böyle bir adaletin gelmediğini, kendisine göre Türkiye'de demokrasiyle, ifade özgürlüğü ile yapılması gereken çok şey olduğu cevabını vermiştir.

İsrail ile ilgili bir soruyu cevaplandırdıktan sonra "burada tekrar Ermeni soykırımına gönderme yapacağım. İsraililer Ermeni soykırımını yok sadece bir soykırım var, o da bizimki derlerdi, ancak İsraili siyasetçiler Ermenilere 1915'de ne olduğunu soralım diye hiç düşünmemişlerdi. Şimdi tutup Türklere karşı soykırım konusunu kullanmaya çalışıyorlar." şeklinde konuşmuştur.

Fisk'in NTV programa katılmasının başlıca amacı kitabının tanıtılmasını yapmaktı. Ancak bu fırsattan yararlanarak, yukarıda değindiğimiz gibi, Ermeni soykırım iddialarını da Türk kamuoyuna duyurmak veya hatırlatmak için çaba harcadığı açıkça görülmüştür. Programı yöneten Oğuz Hakseverin 1915 olaylarını soykırım olarak tanımladığına değinerek bu terini kullanmakta ne kadar emin olduğu hakkındaki sorusuna da şu cevabı vermiştir: "Kesinlikle eminim. Yıllarca pek çok belgeye baktım. Ermeni tarihçilerin yaptığı en son işlere baktım. Sizin tarihiniz Tamer Akçam'ın yaptığı işlere de baktım. Bunlardan çok etkilendim. Kuzey Suriye'de öldürme alanlarına gittim ve Ermenilerin olduğu bilinen kafataslarını gördüm orada, nehrin kenarındaki kazı bölgelerinde. O nedenle soykırımdır" cevabını vermiştir. Bu konuya ayrıca döneceğiz

Fisk'le ilgili olarak NTV Programının ortaya çıkardığı, en azında anımsattığı bir olay da Fisk'in 1991 yılında Türkiye'den sınır dışı edilmesidir. Bilindiği üzere o dönemde çok sayıda Kürt Saddam rejiminden kaçarak Türkiye'ye sığınmıştı. Bunlar bazı kamplarda barındırılmış ve kendilerine uluslararası yardım da yapılmıştı. Fisk kitabında o yılın Nisan ayı sonunda bölgeye gittiğini, İran sınırına yakın bir yerdeki Yeşilova kampında Türk birlikleriyle Birleşmiş Milletlerce görevlendirilmiş İngiliz askerleri arasında bir tartışmaya çıktığını, iki tarafın birbirlerine silah doğrulttuklarını ve silahların ateşe hazır olduğunu yazdı. Ona göre bu olay yabancı ülkeler tarafından sığınmacılara dağıtılmak üzere gönderilmiş olan battaniye, yiyecek ve suların Türk askerleri tarafından çalınması ve İngiliz askerlerinin de bunu önlemek istemelerinden çıkmıştı. Fisk, Gelibolu'dan beri ilk kez İngiliz askerlerinin Türk askerlerine ateş açmanın eşğine geldiğini de Independent gazetesine yazdı.⁸ Tabii Türkiye'de Fisk'e karşı bir infial belirdi ve kendisi sınır dışı edildi.

8 a.g.e., s. 591-594

Batı dünyasında Yeşilova olayı gerçekmiş gibi kabul edildi. Yıllar sonra bir İngiliz gazeteci/ yazar aslında pek öyle olmadığını ortaya koydu. Hugh Pope son kitabında⁹ o zaman bölgede görevli İngiliz subaylarıyla da görüşerek bu olayı ayrıntılı bir şekilde araştırdı. Buna göre Türk askerleri ile az sayıdaki İngiliz ve Amerikan askerleri arasında pek iyi duygular olmamakla beraber, Türk askerleri hiçbir zaman mültecilere gönderilen malzemeyi çalmamış ve özellikle iki taraf hiçbir zaman birbirine silah doğrultmamıştı.

NTV'nin yukarıda değindiğimiz programında Barçın Yinanç Robert Fisk'e, Hugh Pope'un kitabında Fisk'in hatalı olduğunu, Türk ve İngiliz askerleri arasında bir çarpışma çıkmanın eşiğine gelinmesinde son derecede abartmalı bulunduğunu, dolayısıyla o tarihte yapmış olduğu gazeteciliğin verilere dayanmadığını yazdığını söyledi ve kendisine "Hugh Pope'un kitabını okudunuz mu?", "İddiaları konusunda ne söyleyebilirsiniz?" sorularını yöneltti. Fisk "Ben Hugh Pope okumam" diyerek gayet iyi tanıdığı anlaşılan Pope'u aşağılamaya çalıştıktan sonra, bu olayı gözleriyle gördüğünü, o nedenle tutuklandığını ve Türk Ordusuna hakareten yargılandığı söylemekle yetindi. Bu arada "Türk Ordusuna hakareten yargılanmak" ifadelerinin doğru olmadığını, esasen kitabında bu olayı anlatan bölümde de yargılandığını yazmadığını belirtelim.

Fisk'in Türkleri yermek üzere yararlanmak istediği başka olaylar da vardır. Mesela Çanakkale Savaşına hakkında Salim Tamari adında bir Filistinli tarafından yazmış ve hemen hiç dikkat çekmemiş küçük bir kitabı esas alarak yazdığı bir makalede¹⁰ Atatürk'ün kumanda ettiği 19. Tümen'in erlerinin çoğunun Arap olduğunu, ANZAC güçlerinin saldırısını püskürten Osmanlı askerlerinin üçte ikisini Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistinli Arapların oluşturduğunu, Çanakkale'yi savunan 87.000 kişilik Türk gücü arasında çok Arap bulunduğunu belirtmiştir. NTV programında Oğuz Haksever'in bu konuya değinerek "kaynaklarınız ne kadar sağlam" şeklindeki sorusuna Fisk söz konusu kitaba gönderme yaparak cevap vermiştir. Osmanlı Ordusunda tüm Osmanlı uyruklularının bulunduğu bilinen bir husustur; aralarında Ermeniler de vardır. Ancak en büyük etnik grup olmaları nedeniyle Türklerin çoğunlukta olduğu da muhakkaktır. Diğer yandan bütün bu unsurlar karışık olarak birliklerin içinde yer almaktadır. O nedenle ANZAC'ları püskürtenlerin çoğunun Arap olduğunu ileri sürmek temelde yanlıştır.

Ermeni Soruna geri dönelim. Fisk'in Ermeni Sorunu konusunda sözleri ve yazıları bir Ermeni militanını andırmaktadır. Bunun nedenlerini bilecek durumda değiliz. Ancak 30 yıldan beri Beyrut'ta oturmasının ve orada

9 *Dining with Al-Qaeda, Three Decades Exploring the Many Worlds of Middle East*, New York 2011.

10 "The Great War Secrets of the Ottoman Arabs" *The Independent*, 15 Ekim 2011.

Ermenilerle yakın ilişkiler içinde bulunmasının bir tür “beyin yıkamaya” tabı olduğunu düşündürmektedir. Nitekim bazı mülakatlarında buna dair ifadeleri vardır.¹¹

1991 yılında Türkiye’den sınır dışı edilmiş olması da Türkiye ve Türkler aleyhindeki duygularını pekiştirmiş ve buna paralel olarak Ermenilere olan sempatisini arttırmış olabilir.

Ermeni iddialarını bu kadar savunmasının nedenlerinden biri de maddi çıkar olabilir. Ermeni kişi veya kuruluşlarının, bu faaliyetleri karşılığında Fisk’e maddi çıkar sağlayıp sağlamadıklarını bilmiyoruz. Yıllardan beri çok okunan makaleler ve çok satan kitaplar yazan Fisk’in pek paraya ihtiyaç duyduğunu düşünmüyoruz. Ancak her fırsatta Ermeni soykırımı iddialarını ortaya atması adeta bu konuda doldurmak mecburiyetinde olduğu bir kotanın bulunduğunu gibi bir kanı yaratmaktadır.

Fisk’in kazancına örnek olarak 2006 yılında ABD’de “Kültürel Özgürlük İçin Lannan Ödülü’nü (Lannan Award for Cultural Freedom) kazanmasını gösterebiliriz. Bu ödül her yıl muhayyele, araştırma ve ifade özgürlüğü için çalışmış olan kişilere verilmektedir. Fisk’e muhayyele (düşlemek, hayal etmek) için ödül verilmesi gayet isabetlidir. Bu arada söz konusu ödülün 350.000 dolar olduğunu ve ikinci ödülü kazanan ABD’de bir radyo direktörü David Barsamyan’a da 150.000 dolar verildiğini belirtelim.¹²

Ermeni sorunu konusunda çok bilgili görünen Fisk, kitabının Ermenilerle ilgili bölümünü yazarken sadece beş kitaptan yararlandığı¹³ ancak bunların arasında, NTV programında okuduğunu söylediği Taner Akçam’ın kitaplarının bulunmadığı görülmüştür. Söz konusu beş kitabın tamamen Ermeni görüşlerini yansıtmakta olup Fisk bu konuda Türklerin ne düşündüğünü öğrenmek zahmetine katlanmamıştır.

Fisk’in ikinci kaynağı bazı yaşlı Ermenilerle yaptığı konuşmalardır. Kitabının teşekkür bölümüne göre¹⁴ 19 Ermeni veya Ermeni yanlısı kişi ile konuşmuştur. Hiçbir Türk ile konuşmamıştır. Bir süreden beri “Sözlü Tarih” adı altında tarihi olaylar hakkında kişilerin ifadelerinden de yararlanmaktadır. Ancak bu ifadeler, ikinci derecede kaynak olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni kişilerin, eğer yüksek siyasi veya askeri bir mevkileri yoksa sadece yakın çevrelerinde cereyan eden olaylar hakkında bilgi sahibi olmaları, diğer

11 “An Interview With British Journalist Robert Fisk” *Horizon Weekly*, Canada, 14 Nisan 2006; Armenian “ Robert Fisk Talks About The Armenian Genocide” *Reporter*, 17.03.2007.

12 “Fisk and Barsamian Bestowed ‘Cultural Freedom’ Awards” *Armenian Weekly On-Line*, 18 Kasım 2006.

13 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu’nun Fethi*, s. 900

14 A.g.e., s. 9-11

bir deyimle araştırılan konunun tamamı hakkında değil, bazı ayrıntıları hakkında bilgi verebilmeleridir. Bunun dışında söyleşi yapılan kişiler çok yaşlı ise olayları tam olarak hatırlamamaları veya karıştırmaları olanağı da mevcuttur.

Son olarak, Ermeni Sorunu gibi çok tartışmalı olan bir konuda, taraflardan birine mensup kişilerin ifadesini doğru olarak kabul etmek esasta yanlıştır. Bu arada çok yaşlı kişilerin kolayca tesir altında kaldıklarını da unutmamak gerekmektedir. Sonuç olarak Fisk'in varlığını iddia ettiği olayların gerçekliğini yeterince araştırmadığı görülmektedir. Esasen Fisk'in böyle bir niyeti de yoktur. Kitabı hakkında yaptığı bir konuşmada İngiliz ve Amerikan Hükümetlerini soykırım gerçeğini kabul etmedikleri için eleştirmiş ve bu gerçeğin delil gerektirmediğini, Ermeni soykırımının kendinden belirgin olduğunu, söylemiştir¹⁵ Bu tür düşüncenin bilimsellikten çok uzak olduğunu söylemeye gerek yoktur.

2005'te yayımlanan söz konusu kitap o yıllarda Türkçeye de çevrilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Fisk kitabın tanıtımını yapmak üzere 2006'da Türkiye'ye gelmiş ve bu amaçla Sabancı Üniversitesinde bir konferans ta vermiştir.¹⁶ Ancak, söylediğine göre kitabı yayınlamak olan Agora Yayınevi kendisine bir faks göndererek avukatlarının, kitap yayımlandığı takdirde, Yayınevinin TCK 301 maddesine gereğinde takibata uğramasının olası olduğunu, Fisk Türkiye'de olmadığı için mahkemenin kendisine ulaşamayacağını, ancak Fisk isterse, bu olası davaya katılabileceğini bildirmiştir. Fisk yayıncısı ile birlikte mahkemeye çıkıp soykırım konusunu ele almanın bir şeref olacağını ifade etmesine rağmen,¹⁷ bunu yapmamış ve yayınevi de çeviriyi yayınlamamıştır.

Halen TCK yapılan değişiklikten sonra kişilerin 301 madde gereğince kovuşturulması Adalet Bakanlığının muvafakatine bağlanmıştır. Bu muvafakat pek verilmediğinden soykırım iddialarını dile getiren yazı ve kitaplar Türkiye'de serbestice yayınlanmaktadır. Fisk'in kitabın çevirisinin de bu durum dikkate alınarak 2011'de bu kez başka bir yayıncı tarafından (İthaki) yayımlandığı sonucuna varılmaktadır.

Fisk'in kitabının başlığı "Büyük Medeniyet Savaşı, Orta Doğu'nun Fethi"dir. Adından da anlaşılacağı üzere bu kitap esas itibarıyla Orta Doğu bölgesine dairdir. Nitekim içindeki bahisler İran Devrimi ve İran-İrak Savaşı, Cezayir İç Savaşı, Afganistan, İsrail-Filistin Sorunu, İsrail'in Lübnan'ı işgali,

15 Noyan Tapan "Famous British Journalist Names the Armenian Genocide 'The First Holocaust'" *Armenians Today* 23 Ekim 2006

16 "An Interview with British Journalist Robert Fisk" *Horizon Weekly*, 14 Nisan 2006.

17 "Let me Denounce Genocide From the Dock" *The Independent*, 14 Ekim 2006.

Amerika'nın Irak'a karşı açtığı iki savaş gibi Orta Doğu'da meydana gelmiş nispeten yeni olaylarla ilgilidir. Fisk bu çerçevede kendi gördüklerini ve vaktiyle yazdıklarını, yeniden kaleme almıştır. Kitapta, Orta Doğu niteliğine uymayan, diğer bir deyimle kitabın ana temasına yabancı kalan, adeta yama gibi duran, iki bölüm vardır. Birincisi babasını ile ilgili bazı anılarını dile getirdiği “Ölüm Acısına Mahkûm Edildi” başlığını taşıyan kısa bir bölüm. İkincisi ise “İlk Soykırım” başlığı altında Ermeni soykırım iddialarına ilişkin nispeten uzun (33 sayfa) bölüm.

Fisk kitabın konusuna uymayan bu iki bahsi neden yazdığını açıklamamaktadır. Babası ile ilgili bölümüm bir hesaplama olması kuvvetle muhtemeldir, zira babasını ırkçı ve vatansever olarak nitelendirmektedir. Yine de “ırkçı” Babasına karşı bir tür sevgi beslediği görülmektedir.

Ermenilerle ilgili bölümün İngilizce başlığı, Türkçe çevirisinin aksine, “İlk Soykırım” değil, “İlk Holokost”dur. Aslında anlam yönünden iki deyim arasında pek fark yoktur. Uluslararası hukukta ise sadece “soykırım” deyimini geçerlidir. Fisk bir yazısında 1915 olayları hakkında neden soykırım değil de Holokost dediğini şu şekilde açıklamaktadır:¹⁸ Yahudilerin Nazilerin yaptığı soykırımı diğer soykırımlardan ayırabilmek için buna Holokost dedikleri, Ermenilere yapılanların Yahudilere yapılanlar kadar önemli olduğu için kendisinin de soykırım sözcüğü yerine Holokost'u tercih ettiği ve böylelikle iki olay arasında bağ kurduğu. Bu davranışın, Yahudileri soykırıma uğratan Almanların Osmanlı İmparatorluğunu örnek aldıkları şeklindeki Ermeni propagandasına uygun olduğu görülmektedir.

Neredeyse bir asır kadar eski olayları bilimsel olamayan bir kitapta ele almak fazla ilgi çekemez. Bu nedenle Fisk Ermenilerle ilgili konularda kendi yaşadıklarını anlatarak bu bölüme güncelik vermeye, dolayısıyla okuyucunun ilgisini kazandırmaya çalışmıştır. Fisk kitabının Türkçe çevirisindeki “İlk Soykırım” bölümünde belirli bir plana veya bir kronolojiye bağlı olmadan, daldan dala atlar bir şekilde birçok konuya değinmiştir. Bu çerçevede, özetle, Kuzey Suriye’de Margada tepelerinin eteklerinde bulduğunu ileriye sürdüğü bir toplu mezardan başlayarak “soykırım” hakkında bazı hikâyeleri dile getirmiştir. Bunların başlıcalarına aşağıda değineceğiz. Fisk ayrıca, Ermeni olayları hakkında, Winston Churchill dahil, çoğu İngiliz olan kişilerin anılarına yer vermiş, Teşkilat-ı Mahsusa'nın, Nazilerin Einsatzgruppen'i gibi Ermenileri imha etmek için kurulduğu şeklinde artık aksi kanıtlanmış bir sava temas etmiş,¹⁹ Hitler'in “Bugün Ermenilerin imhasından kim söz ediyor” dediği rivayetini dile getirmeyi ihmal etmemiş,²⁰ birkaç kez Kürtlerin Ermeni

18 “An Interview With British Journalist Robert Fisk” *Horizon Weekly*, Canada. 14 Nisan 2006.

19 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu'nun Fethi*, s. 296

20 a.g.e., s. 296

katlettiklerini belirtmiş,¹¹ Kurtuluş Savaşı döneminde Güney Anadolu'yu işgale uğraşan Fransızlara karşı milli direnme hareketlerini Türklerin Fransızlara saldırarak onların himayesindeki elli bin Ermeniye öldürdüğü şeklinde anlatmış,¹² Türklerin Erivan'da daha da vahim bir katliam gerçekleştirdiğini ileri sürerek bir maddi hata yapmış,²³ Hatay'daki Musa Dağ hikayesine değinmiş, oradan otuzlu yıllarda Hatay Sorununa geçerek Hatay'ı Türkiye'ye bırakmasının Fransızlar için bir utanç olduğunu söylemiş,²⁴ Sevr Antlaşmasına göre Hatay'ın Ermeni olduğunu iddia etmiş,²⁵ Ermeni soykırım iddialarını kabul etmeyen İsrail'i ve bu arada Simon Perez'i eleştirmiş,²⁶ "ünlü Türk tarihçisi" Ahmet Refik'in İttihat ve Terakki'nin hedefinin Ermenileri yok etmek olduğunu yazmak suretiyle bir diğer maddi hata daha yapmış²⁷, bazı Türk Büyükelçilerini²⁸ Ermeni sorunu konusunda hükümetlerinin görüşlerini açıkladıkları için tenkit etmiş, Fransa, İngiltere ve ABD hükümetlerinin Ermeni sorunu konusundaki tutumlarını, Ermenileri kayıran bir şekilde ele almıştır.

Fisk'in kitabının bu bölümünün hemen her sayfasına itiraz etmek, maddi yanlışlarını, kesin değil yaklaşık bilgi vermesini, aşırı yorumlarını, gayet açık bir şekilde Ermeni görüşlerini desteklemesini buna karşın diğer görüşleri yermesini, kendisi veya Ermeni militanları gibi düşünmeyenleri aşağılamasını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak ve eleştirmek mümkündür. Ancak bir "Kitap Tahlili" yazısının boyutları buna uygun değildir. Bu nedenle biz bu bölümdeki Suriye'nin kuzeyindeki bazı yerlerde Ermenilerin katledildiği dair iddiaları kısa olarak inceleyeceğiz.

Bu iddiaların başında Der Zor'a yaklaşık 80 km mesafede Margada (veya Margadeh) tepelerinde Fisk'in, fotoğrafçı İsabel Elsen ile birlikte, 1992 yılında bir toplu mezar bulması gelmektedir. Fisk bu iddiayı Beyrut'a körler evinde yüz yaşında Surhobi Papazyan adında bir Ermeniden duymuştur. Ona göre Türkler Ermenileri Margada tepelerine getirmişler orada öldürmüşler veya Habur Nehrine atarak boğmuşlardır. Ancak dikkatle okununca Papazyan'ın bu olayı görmediği, on yıl kadar sonra buraya geldiğinde bazı kafatasları ve kemikler bulunduğunu söylediği anlaşılmaktadır.²⁹ Papazyan kaç

21 Mesela, a.g.e., s. 302

22 a.g.e., s. 302

23 Fisk 1920 yılı Ekim ve Kasım ayında Ankara Hükümetiyle Ermenistan arasındaki savaşı kastetse gerekir. Bu savaş sırasında Ermenistan yenilmiş, ancak Erivan alınmamıştır.

24 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu'nun Fethi*, s. 303-305

25 Sevr Antlaşmasına göre Ermenistan devletinin sınırları ABD Başkanı Wilson tarafından saptanmıştır. Hatay bu sınırların dışındadır.

26 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu'nun Fethi*, s. 308

27 Fisk "İki Komite İki Kıtal" kitabının yazarı Ahmet Refik'i, ünlü tarihçi Ahmet Refik Altınay zannetmektedir.

28 Bu arada zamanının Washington Büyükelçisi Nüzhet Kandemir, Londra Büyükelçisi Korkmaz Haktanır ve Tel Aviv Büyükelçisi Barlas Özener'den bahsetmiştir.

29 a.g.e., s. 294, 295

kişinin ölmüş olabileceği hakkında bilgi vermemiştir. Fisk ise öldürülenlerin “50 bine yakın” olduğunu ileri sürmekte³⁰ ancak bu bilgiyi kimden veya nereden aldığını bildirmemektedir. Fisk ve İsaabel Elsen Habur kıyısında kafatasları ve kemikler aramışlar ancak bulamamışlar, sonra Elsen, tesadüfen, Margada tepelerinde bir yerde bunları bulmuştur. Ancak burasının Habur Nehrinden bir veya iki kilometre uzakta olması Papazyan’ın söylediklerine uymamış, Fisk de bu çeliştiği ortadan kaldırmak için “Habur’un sularının insan kalıntılarıyla tıkanmış ve akış yönünü doğuya doğru değiştirmiş olabileceğini” düşünmüştür.³¹

Baraj yapım işlerinde çalışan bir inşaat mühendisine bu konuyu danıştık. Bizi hayret ve biraz da tebessümle dinleyen mühendis, Habur nehrinin debisinin saniyede ortalama 45 m3 olduğunu, aynı zamanda toplu olarak nehre binlerce ceset atılsa bile (ki bu da mümkün değil) suyun cesetlerin arasından geçerek onları dağıtacağını ve akıntı yönünde sürükleyeceğini söyledi. Yazın su çok azaldığında nehrin yatağının biraz değişebileceğini ancak sular yükselince nehrin cesetlerden arta kalanları sürükleyerek götüreceğini ekledi. Kısaca cesetlerin nehrin yatağını değiştirmesi fizik olarak mümkün değildi ve bunun için çok güçlü beton setler gerekliydi.

Fisk, cesetlerin nehrin yatağını değiştirdiği iddiasını pek beğenmiş olmalı ki bunu başka bir yerde de tekrarlamış ve “Erzincan kenti yakınlarındaki katliam o kadar büyüktü ki Fırat’taki binlerce ceset bir set oluşturmuş ve nehrin akışını yüz metreliğine değiştirmişti” diye yazmıştır.³² Tabii bu arada Fırat’ın Habur’dan çok daha büyük bir nehir olduğunu unutmuştur.

Diğer fantastik denebilecek bir iddia Margada’dan seksek kilometre kuzeyde Şedadi (doğrusu Şaddâdi) köyünün doğusundaki bir mağaraya Türklerin 5 bin Ermeniye doldurduğu, önünde ateş yakarak içeridekileri dumanla boğduklarıdır. (s.295,296) Bunun gerçekleşebilmesi için tonlarla odun gerekli olup ayrıca rüzgârının mağaraya doğru esmesi gerekmektedir. Yine de beş bin kişiyi alacak büyüklükte bir mağaranın her tarafına insanları öldürecek yoğunlukta duman gitmesi mümkün değildir. Fisk’in bu mağara için “yeraltına doğru bir kilometre kadar uzanıyordu” sözleri düşüncemizi doğrulamaktadır. Ancak “dumanla öldürmek” hikâyesinin en zayıf noktası bu dumanı sağlayacak odunun nasıl bulunduğu. Unutmamak gerekir ki Suriye’nin kuzeyi yarı çöldür. Bugün dahi burada pek ağaç görülmemektedir. Osmanlıların hemen hiç kamyon kullanmadıkları bir dönemde bu odunların başka yerlerden getirilmiş olabileceğini de düşünmek zordur. Diğer yandan bu mağarada 5 bin kişi öldürülmüşse bunların kemiklerinin bulunması

30 a.g.e., s. 290

31 a.g.e., s. 295

32 a.g.e., s. 294

gerekmektedir. Ancak Fisk mağaranın çöktüğünü yazmaktadır,³³ ne tesadüf! Kanımızca kitabın bu bölümü Nazilerin Yahudilere gaz vererek öldürmeleriyle bir benzetme yaratmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Margada'da ki iskeletlere geri dönelim. Buraya Suriye Ermeni kilisesi tarafından kemiklerin korunması için bir bina ile ayrıca bir kilise yapılmış olması, son yıllarda 24 Nisan'da burada bir ayin düzenlenmesi, kanımızca bu bölgede kemikler bulunmuş olduğunu göstermektedir.³⁴ Ancak bulunan kemiklerin Ermenilere ait olduğu kanıtlanmamıştır. Esasen tüm iskeletler birbirine benzediğinden bunların hangi millete ait olduğunu saptamak mümkün değildir. Sadece karbon testiyle kemiklerin ne kadar eski olduğu bulunabilir. Bu test 1910'ları gösteren bir tarih gösterirse bundan kemiklerin Ermenilere ait olduğu sonucu çıkabilir, ancak bu dahi kesin değildir, zira başkalarına ait de olabilir. Hemen söyleyelim ki bu kemiklere karbon testi uygulanmamıştır.

Bu arada ilginç bir husus, Der Zor bölgesine dair inceleyebildiğimiz, 1992 yılından sonra yayımlanmış Ermeni görüşünü yansıtan kitaplarda³⁵ Margada'daki kemiklerin Fisk ve fotoğrafçı Isabel Elsen tarafından bulunduğu dair bir kayıt olmaması hatta bu kaynakların, burada bir kilise yapılmış olmasına rağmen, Margada'dan dahi bahsetmemesidir. Bu da Fisk'in abartmalarının rahatsızlık yaratmasından ve bulunan kemiklerin kökeninin de meçhul olmasından ileri gelse gerektir.

Yukarıda değindiğimiz gibi Fisk bu iddialarını kanıtlama zahmetine girmemektedir. Ona göre Talat Paşa gönderdiği telgraflarla Ermenilerin öldürülmesi talimatını vermiştir.³⁶ Farkında olmadığı husus Ermenilerce ortaya atılan Talat Paşa telgraflarının sahte olduğunun daha 1983 yılında kanıtlanmış olmasıdır.³⁷ Bu gün bilimsel olmak isteyen Ermeni yazarlar dahi bu telgraflara atıfta bulunmamaktadır.

Bu konuda belki en önemli öge, 2010 yılında, Amerikan CBS televizyonun

33 a.g.e., s. 295

34 "Memorial at The Armenian Apostolic Church in Margadeh, Syria"
http://www.armenian-genocide.org/Memorial.111/current_category.72/memorials_detail.html

35 Bu konuda bkz. Raymond H. Kévorkian. *L'Extermination des Déportés Arméniens Ottomans Dans Les Camps de Concentration de Syrie-Mésopotamie (1915-1916)*, Revue D'Histoire Arménienne Contemporaine, Numéro Spécial, Tome II, 1998, Paris. (Bu kitap Türkçeye de çevrilmiştir: " Soykırımın İkinci Safhası. Sürgüne Gönderilen Osmanlı Ermenilerinin Suriye-Mezopotamya Toplama Kamplarında İmha Edilmeleri 1915-1916. Belge Yayınları, 2011) ve yine Raymond Kévorkian'ın Ermeni "soykırımının" en kapsamlı eseri olarak takdim edilen *Le Génocide des Arméniens*, Odile Jacob, Paris, 2006 ve Hilmar Kaiser, *At the Crossroads of Der Zor. Death, Survival and Humanitarian Resistance in Aleppo, 1915-1917*, Princeton 2001

36 *Büyük Medeniyet Savaşı, Ortadoğu'nun Fethi*, s. 290

37 Şinasi Orel ve Süreyya Yuca, *Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, TTK, 1983. Bu kitap İngilizce ve Fransızcaya da çevrilmiştir.

bir programında Der Zor'da Ermeni toplu mezarlarından bahsedilmesi üzerine bu konuda Türk gazetecilerinin bir sorusuna cevaben Suriye Enformasyon Bakanı Muhsin Bilâl'in, Margada'yı da içeren Der Zor bölgesinde toplu mezar olmadığını ifade etmesidir.³⁸

Görüldüğü gibi Robert Fisk, şöhretine rağmen, birçok konuda olduğu gibi Ermeni Sorununda da açıkça taraf tutmakta ve soykırım iddialarını destekleyebilmek için uydurmalar veya büyük abartmalara başvurmaktan çekinmemekte, ayrıca Ermeniler ve Ermenistan aleyhine olabilecek hususlara hiç değinmemektedir. Bu çerçevede, tehcirin başlıca nedeni olan Ermeni isyanlarından, Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde olan Çarlık Rusyası ile işbirliğinden, Birinci Dünya Savaşı içinde ve sonrasında Ermenilerin Doğu Anadolu'da yaptıkları ve 518.000 kişinin yaşamına mal olan katliamlardan³⁹, bu dönemde Türklerin de çok trajediler yaşadığından, o nedenle olaylara "adil hafıza" açısından da bakılması gerektiğinden, 1990 tarihli Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesinde Doğu Anadolu'dan Batı Ermenistan olarak bahsedilmesinden böylelikle, ileride, Ermenistan'ın Türkiye'den toprak istemesi için bir hukuki dayanak yaratılmış olmasından, Ermenistan'ın Türkiye ile soykırım iddialarını görüşmeyi kabul etmemesinden ve bu amaçla bir tarihçiler komisyonu kurulmasını önerisini reddetmemesinden ve Ermeni diasporasında, ırkçılık düzeyine erişmiş bulunan bir Türkiye ve Türk düşmanlığının varlığından hiç bahsetmemektedir.

Kısaca Robert Fisk için gerçekler değil kendisinin saptadığı bazı konulara yazılarıyla destek vermek önemlidir.

38 "Suriye CBS Haberini Yalanladı: Ermenilere Ait Toplu Mezar Yok" *Zaman*, 4 Mart 2010

39 Ermeni mezalimine, diğer deyişle Ermeniler tarafından yapılan katliamlara dair Türkiye'de birçok kitap yayımlanmış bulunmaktadır. Kanımızca sadece ilgili Osmanlı Belgelerinin fotokopilerini ve bu belgelerin Latin alfabesine transkripsiyonları içeren, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne 2001 yılında yayımlanmış bulunan "Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri" başlığını taşıyan ve iki ciltten oluşan kitap özellikle önemlidir. 518.000 (tam olarak 518.105) kişinin katledildiğini gösteren bir liste bu kitabın 1054. sayfasındadır.

